

A romantikus képzelőerő elbeszélhetősége

RomKép 2. Konferencia

Jelenlét(hiány) – emlékezés – titok

Program- és rezüméfüzet

2017. december 9.

ROMKÉP 2. KONFERENCIA PROGRAMJA

Jelenlét(hiány) – emlékezés – titok

2017. december 9. szombat

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A

09:00 – 09:45 Regisztráció

A/47, földszinti előadóterem

09:50 – 10:00 Megnyitó

A/47

A konferenciát megnyitja **Prof. Dr. Eisemann György**, a
Késő romantikus és kora modern magyar irodalom doktori program vezetője

10:00 – 11:45 Plenáris előadások

A/47

Elnök: EISEMANN György (ELTE)

10:00-10:20 BEDNANICS Gábor (EKE)

Az emlékezés játéka romantika és modernség határán

10:20-10:40 KUCSERKA Zsófia (PTE)

Múlt – jelen – jövő. Sírlátogatások időképzetei néhány 19. századi útirajzban

10:40-11:00 KUSPER Judit (EKE)

Ambrus Zoltán mítosz- és meseolvasatai, avagy a romantikus mese(műfaj) dekonstrukciója

11:00-11:20 KOVÁCS Gábor (PE)

Lázálom, önkívület, emlékezés (Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember)

11:20-11:45 Hozzászólások

11:45-12:30 Ebédszünet

12:30-14:15 „A” szekció

A/III. 330

A múltidézés módjai

ELNÖK: BEDNANICS Gábor (EKE)

12:30-12:50 TÁNCZOS Péter (DE)

A felismerés problémája Novalis Himnuszok az éjszakához című művében

12:50-13:10 KOVÁCS Ferenc Dávid (ELTE)

Emlékezés, jelenléthiány és hiánytapasztalat Edgar Allan Poe és követőinek munkásságában

13:10-13:30 NAGY Beáta (ELTE)

„Aki önmagán túl kívánczik, lehetetlent akar”

A jelenlét anyagtalansága (Harsányi Kálmán: A kristálynézők)

13:30-13:50 UJVÁRI Nóra (ELTE)

Utas és állomásai. Szerb Antal regényének értelmezéséhez

13:50-14:15 Vita

14:15-14:30 Kávészünet

14:30-15:55 „A” Szekció

A/III. 330

Komparatistikai kitekintések

ELNÖK: KOVÁCS Gábor (PE)

14:30-14:50 KOLLÁR Zsuzsanna (ELTE)

Romantikus rézmetszetek: irodalmi művek képi megjelenítése a 19. század első negyedének magyar sajtójában

14:50-15:10 KIS Petronella (KRE)

Hangok transzcendenciája. Csáth Géza: Szonáta pathétique

15:10-15:30 HLAVACSKA András (ELTE)

Drakula és a médiaparadoxon

15:30-15:55 Vita

12:30-14:15 „B” Szekció

A/III. 331

Képzelőerő a kisepikában

ELNÖK: KUSPER Judit (EKE)

12:30-12:50 SURÁNYI Beáta (ELTE)

Kicsinyító képzelet

12:50-13:10 HORVÁTH Anna (SZTE)

Aki egy királynéba szerelmes. Egy Jókai novella értelmezési lehetőségei

13:10-13:30 SASS Vivien (PE)

A máshollét Petelei novellisztikájában

13:30-13:50 STROMMER Bettina (PE)

A tragikus jelenléte és hiánya a Tömörkény novellában

13:50-14:15 Vita

14:15-14:30 Kávészünet

14:30-15:55 „B” Szekció

A/III. 331

A hiánytapasztalat hatásai

ELNÖK: KUCSERKA Zsófia (PTE)

14:30-14:50 DOBOS Barna (ELTE)

Az emlékezet topográfája és az anekdoták nosztalgikussága Pulszky Terézia emlékirataiban

14:50-15:10 KERPICS Judit (SZTE)

A távollét szerepe Jósika Júlia szövegeiben

15:10-15:30 FAZEKAS Júlia (ELTE)

Levelek a reformkori divatlapokban

15:30-15:55 Vita

REZÜMÉFÜZET

Dr. habil. Bednatics Gábor

(Eszterházy Károly Egyetem, főiskolai tanár)

Az emlékezés játécai romantika és modernség határán

Kölcsy *Remény*, *emlékezet* című verse a romantika felkínálta kettős szerkezetben helyezi el az időszembesítés előre- és visszamatató távlatait. A jövőt lehetővé tévő remény és a múltra fókuszáló emlékezet között a jelenvaló követése fogalmazódik meg sztoikus javaslatként, „mely játszik és örül” s „színe gyorsan változik”, mégis vigaszt csak tőle remélhetünk. A romantikus költőtárs Vörösmarty *Remény s emlékezet* című költeményében nem találkozunk efféle ajánlattal. A Kölcsyénél „két Génusz” alakjában megjelenő időiségek szélesebb jelentéskörű, éppen ezért nem egyszerűen kétséges és veszélyes, hanem alkotó erejű perspektívákként jelennek meg. A jelen prezenciaként vagy eltérő síkok metszéspontjaként való előfeltételezése épp ezért eltérő viszonylatokat eredményez a remény és az emlékezet függvényében. Ha az elmúlás és öröklét szembenállásában színre lépő temporális perspektíva elsőként a romantika által előtérbe állított problémává lesz, a későromantikus vagy koramodern költészetben (Vajda Jánosnál, Reviczky-nél és Komjáthy-nál) „erős élménnyé” fokozódik, s „valamennyiük időfelfogásának közös jellemzője: térbeli, vonalas kiterjedésű” lesz, a „mechanikus, az anyagi világ ideje” jelenti számukra az alapot. A kezdődő modernség nem feltétlenül írja felül a romantikus költészet időfelfogása adta távlatokat, de nem is ismétli azokat szolgáian – mivel a múlt visszanyerése inkább konstruktív folyamatként jelenik meg. A 19. század utolsó évtizedeiben az ezt a kérdést élénk állító költeményekben a romantika hagyománya úgy íródik át, hogy az emlék alkotó erejű távlattá válik, miközben épp a romantikát megelőző lírai beszédmód jellegzetes megoldásait is újfent játékba hozzák történő, ahol a pusztá visszarévedéssel szemben a múlt hangsúlyozása egyenesen a lírai énformálást szolgálja. Az emléknymok kiteljesítésének hangsúlyozását a múlt jövő iránti nyitottsága, vagyis remény és emlékezet konstellációja teszi modern próbálkozássá – és avatja a romantika és a modernség közötti játéktér egyik példájává.

Dobos Barna

(Eötvös Loránd Tudományegyetem, Klasszika-filológia, BA-hallgató)

Az emlékezet topográfiája és az anekdoták nosztalgikussága Pulszky Terézia emlékirataiban

Előadásomban Pulszky Terézia 1850-ben megjelent emlékiratában (*A Memoirs of a Hungarian Lady*) az emlékezés és nosztalgia alakzatait mutatom be két határozott irányvonal mentén. Az 1848-as forradalom leverését követően az Angliába emigrált nemesasszony emlékiratában először az emlékezet topográfiáját, konkrét földrajzi helyekhez kötöttségét vizsgálom meg. Ebben a Duna játszik meghatározó szerepet, mint olyan vezérfonal, mely összeköti Bécset a Magyar Királysággal, s melyen hajózva jut el Pulszky Terézia új hazájába. Továbbá a folyó lehetőséget ad neki arra is, hogy a hajózás során felidézett földrajzi terekhez emlékeket rendeljen, melyek lehetnek a saját emlékei, vagy a kollektív történelmi hagyomány egyes elemei. Így íródik egymásra az egyéni és a kollektív emlékezet egy valós, illetve már-már absztrakt földrajzi entitás, a Duna mentén. Az előadás második felében kifejezetten az anekdotákra fókuszálok: mindez a nosztalgia kérdéskörét implikálja az elemzésben, mivel az anekdotikus beszédmódban megteremtődik az elveszett múlt *hangulata* az emigráció tapasztalataival szemben. Az egyes anekdoták nem az elbeszélő saját, személyes élményeiből, emlékeiből táplálkoznak, hanem *emlékeztetők*, a múlt felidézői, melyek a nosztalgia révén az otthonosság illúzióját teremtik meg a narratívában. Megvizsgálom, hogy milyen szerepet játszanak ezek az első olvasatra irrelevánsnak tűnő epizódok, mivel a szöveg alapvetően a magyar szabadságharc és az emigráció ügyeit szolgálta. Szövegelemzéseim abba az irányba mutatnak, hogy Pulszky Terézia emlékiratában az anekdoták töltik ki a jelenlét hiányát, az örökös visszatérés lehetőségét teremtve meg a narratívában.

Fazekas Júlia

(Eötvös Loránd tudományegyetem,

Irodalom- és Kultúratudomány, MA-hallgató)

Levelek a reformkori divatlapokban

A reformkori divatlapokban különösen kedvelt és rendkívül gyakori a levélforma. Hatványozottan igaz ez az *Életképekre*, egy korabeli kritikus megjegyzés szerint a

lapot „elárasztották a levelek.” Levélben íródnak a hírek, a divattudósítások, megjelennek episztolák, folytatásokban közölt levélregények. Mi vonzotta a szerzőket és a szerkesztőket efelé a gyakorlat felé? Szót kell ejteni a levélregény hagyományáról, a divatos romantikus műfajokról, a folytatásokban történő közlés sajátosságairól, prózaszervező erejéről. Előadásomban ezeken túl azt kutatom, milyen gyakorlat kapcsolódott a divatlapok levélformáihoz. Érdekes lehet annak a tapasztalatnak az elemzése, hogy ezek a levélként megírt szövegek főként fiktív címzetthez szóltak. Különböző műfajokban (mint a tudósítás vagy a híradás) mi tehette ezt indokolttá, miért vonzódtak a szerzők ehhez a formához? Érdemes szempontként megemlíteni a fikcióként közölt és annak beállított műveket, valamint azokat, melyek a lapokban mint „ál-valós” szövegek jelennek meg (a szerző saját magát jelöli meg énként, a szövegvilágon belül hangsúlyozza a címzett valós voltát) – a két gyakorlat közötti különbség (vagy ennek nemléte) is számottevő lehet. A levelek esetén mindenképpen fontos a levelet író én szövegbe projektált jelenléte, illetve a címzett jelen-nem-léte, a távolság szerepének megélése, mindennek narrációra gyakorolt hatása. A képzelet és képzelőerő tapasztalatával is érdemes számolni, hogyan jöhet létre a levélírás gyakorlatában a képzelt másik, a belőle fakadó hiánytapasztalat hogyan viszonyul a létrehozott fikciós pozícióhoz? Az előadásban részletesebben Jósika Miklós *Isten ujjá* című levélregényét szeretném elemezni, melyet 1847-ben folytatásokban közöltek az *Életképek*ben. Az interpretáció fő szempontjaként a romantikus képzelőerőt jelölném meg, azt kutatom, az említett gyakorlatok hogyan kapcsolhatók ehhez a műhöz. Hogyan helyezhető el a mű a levélregények gyakorlatában, Jósika életművében és nem utolsósorban magában az *Életképek*ben? A műfaj további, modernkori szerepével hogyan hozható összefüggésbe? Arra keresem a választ, milyen kapcsolatot teremt a divatlapok tere ezzel a gyakran használt prózaformával.

Hlavacska András

(Eötvös Loránd Tudományegyetem,

Összehasonlító irodalomtudomány, PhD-hallgató)

Drakula és a médiaparadoxon

Bram Stoker *Drakula* című regényében az 1890-es években újszerűnek számító médiumok szinte mindegyike megtalálható: a fonográfól az írógépen át egészen a telegráfíig. Nem csoda hát, hogy a mediológiának kitüntetett figyelem jut a

Drakula-kutatásban: az 1980-as évek óta folyamatosan jelennek meg olyan elemzések, amelyek a Stoker regényében szereplő médiumokra, ezeknek a történetben betöltött funkcióira, szimbolikus jelentésükre fókuszálnak. Ezek az írások Drakula grófot általában atavisztikus, médiumidegen figuraként látatják, és egyetértenek abban, hogy az újszerű médiumok jelentősen hozzájárulnak a vámpír legyőzéséhez.

Előadásomban azt mutatom be, hogy a kortárs vámpírfilmek hogyan kapcsolódnak be ebbe a diskurzusba – hogyan örökítik tovább és értelmezik újra ezt a hagyományt. Éppen ezért előadásom első felét ennek az örökségnek az áttekintése alkotja. Ezt követi két kortárs vámpírfilm, a *Hétköznapi vámpír* (*What We do in the Shadows*, 2014) és *A vámpír árnyéka* (*Shadow of the Vampire*, 2000) elemzése. E két kiemelt film alapvető tendenciát jelöl ki a közelmúltbeli vámpírfilmeket illetően: az első a történet szintjén teszi kérdéssé a vámpír viszonyát a modern technológiához és médiához, míg a másik egyfajta meta-szinten a különböző médiumok és elbeszélések egymásba ágyazásával teszi föl ezt a kérdést. Közös vonásuk, hogy a vámpírok és a médiumok viszonyát paradox módon ábrázolják: a vámpírok médiumidegensége mellett a médiumok vámpírszerűségét is színre veszik. Előadásom végén ezt a tapasztalatot fordítom vissza Stoker regénye felé, megmutatva, hogy ez a fajta paradoxitás – ha másféleképpen is, mint a kortárs vámpírfilmekben – Stoker írásában is megfigyelhető.

Horváth Anna

(Szegedi Tudományegyetem, Klasszikus magyar irodalom, PhD-hallgató)

Aki egy királynéba szerelmes

Egy Jókai novella értelmezési lehetőségei

Jókai Mór 1868-as novellája (*Aki egy királynéba szerelmes*) látszólag az író korábbi, a magyar történelemben való elmélyülés, a múltba menekülés(?) tematikához kapcsolódhat, mégsem lehet egyértelműsítő megállapításokkal élni az elbeszélés vizsgálata során.

Előadásomban a novella segítségével szeretném bemutatni a képzelőerő, illetve az emlékezés viszonyának összefonódását és szétválaszthatatlanságát: kiemelném Mária Zsófia alakjának Jókai szerinti értelmezését, a modern nő/lány karakterének 19. századi megjelenítését. Azt bemutatni, hogyan lehetne

értelmezni a rövidtörténetben megjelenített karakter segítségével egy adott kort vagy akár egy sajátos korszellemet.

A múltidézés és a kimondott – vagy ki nem mondott titkok, látszólag elejtett félmondatok segítségével szeretném bemutatni az emlékezés szerepének fontosságát, különlegességét. Akár afelől megközelíteni az aspektust, hogy a közösen megélt/átélt múlt hogyan reprezentálódhat az egyes befogadókban: hiszen amiről beszélünk, azt nem felejtjük el – s aki nem emlékezik, azt emlékeztetik.

S habár ez a novella látszólag egy szerelmes bolond határokon átvéelő kalandját jeleníti meg a befogadók számára, nem csupán egy utazásról és a hozzá kapcsolódó toposzokról lehet beszélni. A későbbiekben pedig szeretnék arra kitérni, hogy mi hagyományozódhat tovább az elbeszélésből napjainkra, s mit mondhat az elemzett szöveg a mai kor olvasójának.

Kerpics Judit

(Szegedi Tudományegyetem, Irodalomtudomány, PhD-hallgató)

A távollét szerepe Jósika Júlia szövegeiben

Előadásomban Jósika Júlia brüsszeli emigrációs tapasztalatainak megjelenítésével szeretnék foglalkozni, melynek nem elhanyagolható eleme a szövegek és az irodalmi piac vizsgálata.

Jósika Júlia irodalmi indulása szorosan összefüggött a Jósika-házaspár 1849-es emigrációjával. Aktív alkotói korszaka az 1851-1864 közötti brüsszeli tartózkodásukra korlátozódik. Ebben az időszakban az írást mint kenyérkereső foglalkozást űző szerző kettős kultúráközvetítő szerepet töltött be: magyar lapokban és kiadóknál publikált tárcái, novellái és regényei mellett francia és német nyelven külföldi kiadványoknak is dolgozott.

A Tihanov által emigráns tudósokra alkalmazott *termékeny bizonytalanság* fogalma működtethető Jósika Júlia munkásságának értelmezésekor is. A magyar kulturális életbe levelezés útján bekapcsolódó poliglott szerzőre egyértelműen megtermékenyítően hatott a távollét traumája.

Jósika Miklós és Jósika Júlia 1849 után kétféle áthelyeződésen esett át. A horizontális, közép-Európából nyugat-Európába való költözés közben egy, a társadalmi státuszukat érintő vertikális váltás is lezajlott: az arisztokrata házaspár vagyonától megfosztva polgári életmódra kényszerült. Az utóbbi tény maga után vonja, hogy Jósika Júlia publicisztikája és szépirodalmi munkássága is elsősorban

piaci szempontok köré szerveződik. Jósika Júlia szövegeivel piaci rést töltött ki, amikor elkezdett magyar lapokban a brüsszeli divatról, angol találmányokról, nyugati gazdasági- és kulturális hírekről publikálni. A szövegek létrejötte tehát jelentős mértékben a vertikális (társadalmi) szerepváltásnak, míg népszerűségük a horizontális (földrajzi) váltásnak köszönhető.

Készülő előadásom e kétirányú áthelyeződés reflektált és reflektálatlan tapasztalatait vizsgálja Jósika Júlia kevert műfajú *Közlések a külföldről* kötetén keresztül. A német-magyar kétnyelvű kötet egyaránt tartalmaz egzotikus országokban, lakatlan szigeteken játszódó elbeszéléseket, tudománytörténeti ismertetéseket új technikai vívmányokról, sőt, etológiai megfigyelések leírásaival is találkozhatunk benne. A fiatal olvasóknak szánt kötet fordításokból és Jósika Júlia saját szövegeiből áll össze sajátságos mozaikot képezve a nyugat-európai ifjúsági irodalom fantasztkumából.

Kis Petronella

(Károli Gáspár Református Egyetem, magyartanár)

Hangok transzcendenciája

Csáth Géza: *Szonáta pathétique*

A *Szonáta pathétique* Csáth Géza kevesek által ismert írásai közé tartozik. Ebben nagy szerepet játszik az, hogy a novella keletkezése ideje szerint még igazi ifjúkori zsenének tekinthető és az író életében megjelent köteteibe sem válogatták be, ezért debütálása jóformán elmaradt. Nem is feltétlenül sorolható a legjobban megírt Csáth-novellák közé, ám vélhetően ez az első olyan elbeszélése az írónak, amely a zene szövegben történő reprodukálására tesz kísérletet. Címe egyértelműen utal Beethoven c-moll (op. 13.) szonátájára, amelyet a történetben szereplő diák zongorázik. A hangok által lelke összeforr Beethovennel és miközben a darabot játssza, képes megidézni a zeneszerző szellemét. Ennek a jelenségnek a magyarázatát már Tolsztoj *Kreutzer-szonáta* című kisregénye is magában rejtette és címének, szűzségének magyarázataként használta fel: „A zene egy csapásra, közvetlenül visz át abba a lelkiállapotba, amelyben az volt, aki a zenét írta”, de ennek háttérében felfedezhető többek között Schopenhauer és Wagner művészetszemlélete is. Előbbi szemlélete szerint a moll hangnem a fájdalom félreismerhetetlen jele.

Az elbeszélés kapcsán tehát az emlékezés, az emberi jelenlét hiányának zene általi megidézhetősége merül fel. Csáth Géza ugyanakkor Beethoven *Szonáta pathetique* zeneművét már a sajátos asszociációkat ébresztő programzenék közé sorolja: „olyan lelki régiókat mozgat meg, ahová eddig hangokkal el nem ért senki” – írja róla. Csáth hagyatékában kéziratos formában megtalálható három szonáta hangkapcsolati-harmóniai elemzése, ebből az egyik a *Patetikus szonátáé*. A novella szerint ebben rejlik a zeneszerző (és az emberiség) életének tragédiája is. Az előadás azokról a meghatározó szerepű, specifikus hangkapcsolatokról is igyekszik szót ejteni, melyek részt vesznek a „szellemidéző” aktus megteremtésében.

Kollár Zsuzsanna

(Eötvös Loránd Tudományegyetem,

A magyar és európai felvilágosodás, doktorjelölt)

**Romantikus rézmetszetek: irodalmi művek képi megjelenítése
a 19. század első negyedének magyar sajtójában**

A 19. század eleji zsebkönyvek és almanachok, és egyéb sajtótermékek eladhatóságát a jól elhelyezett rézmetszet-lenyomatok nagymértékben elősegítették. A kiadás költségeit megnövelő képi megjelenítés egyfajta fokmérője volt a folyóiratok és kötetben megjelent irodalmi művek népszerűségének. Ettől kezdve a festmények képzőművészeti alkotások egyszeri és megismételhetetlen eseményjellege mellett elterjedt a sokszorosítható kép mediális csatornája, szélesebb társadalmi rétegekhez juttatva el olyan vizuális tartalmakat, amelyek felerősítették az irodalmi alkotások élményszerűségét, s ezáltal finoman manipulálták a befogadás aktusát.

Miket ábrázolnak ezek a rézmetszet-lenyomatok? Portrékat, tájképeket, allegóriákat, irodalmi-drámai művekből vett híres jeleneteket, vagy akár színházak közönségét: egyszerűen az embert. A folyóiratok ilyen jellegű ember- mű- és tájábrázolásainak vizsgálata közelebb vihet bennünket az olvasó megismeréséhez, de akár a művek egykorú befogadástörténetének sarkalatos pontjai is lehetnek. Előadásomban egyaránt fókuszálok a képekkel összeolvadó egykorú irodalmi művekre, műfordításokra, és a képi megjelenítés teatralitására, amely a romantikus ábrázolás által a korabeli olvasó szemével engedi látni a szövegeket.

Kovács Ferenc Dávid

(Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Összehasonlító irodalomtudomány, PhD-hallgató)

Emlékezés, jelenléthiány és hiánytapasztalat Edgar Allan Poe és követőinek munkásságába

Előadásomban Edgar Allan Poe-val és követőivel fogok foglalkozni, a konferenciakiírásnak megfelelően elsődlegesen a jelenléthiány és múltidézés, illetve az emlékezés szempontjából. Poe munkásságának jelentős része ezen témákat hozza játékba, különös tekintetben az életében elvesztett nőalakok szempontjából. Előadásom második részében – a tovább élő romantika jegyében – a fenti témák Poe-hoz kapcsolódó, a huszadik század elején megjelenő, a szerzők hatását (a fenti témák figyelembevételével) készülok elemezni. Tekintetbe véve, hogy Poe-t tartják a detektívrégények atyjának, a rejtélyek és rejtvények témaköréről is kívánok szólni, hiszen a szerző Agatha Christie-re és Conan Doyle-ra is erőteljes hatást gyakorolt.

Dr. Kovács Gábor

(Pannon Egyetem, egyetemi adjunktus)

Lázálom, önkívület, emlékezés (Gárdonyi Géza: *A láthatatlan ember*)

Gárdonyi Géza *Mesterkönyv* cím alatt összegyűjtött titkosírási poétikai feljegyzéseiben az *extázis* szóval jellemzi a szépirodalmi alkotás hatáscentrumát. Extázis alatt azt az állapotot érti, amelyben az ember kifordul önmagából, amelyben „az ember épp ellenkezően viselkedik, mint ahogyan szokott, mint ahogy karakterét ismerve várható”. S egyben kiemeli, hogy az extázisnak a műalkotásban egyszerre van szövegképző, szövegheősi és szövegolvasói arculata is: „az elbeszélő mű hősének izgalma az olvasónak is izgalma. Rövidebben: az író izgalma az olvasó izgalma”. Az extázist tehát egy olyan termékeny izgalomként fogja fel, amelyben az ember úgy válik jelenvalóvá, hogy közben magán kívül van. Az extázis egy különös találkozása a jelenlétnek és a jelenléthiánynak. S Gárdonyi ezt a helyzetet egyszerre ismeri fel az önmagából kifordult ember cselekedeteiben, az írásaktusban és az olvasásaktusban is.

Előadásomban *A láthatatlan ember* 50–52. fejezetét értelmezem, amelyben a perszónális elbeszélő egy olyan eseménysort próbál előadni, amit a sebláz okozta kábult önkívületben élt át. Milyen elbeszélő kifejezésekkel lehet elmondani egy olyan tapasztalatot, amire valójában egyetlen mondat vonatkoztatható, mégpedig az, hogy „nem tudom, mi történet velem”? Lehetséges-e a személyes jelentléhiányt a perszónális elbeszélőaktussal jelenlélvé tenni? Milyen különös emlékezőmódot állít elő az a szöveg, amely a saját önkívületet ábrázolni igyekvő elbeszélésaktust ábrázolja? Milyen diszkurzív jegyei vannak az extázisnak?

Dr. Kucserka Zsófia

(Pécsi Tudományegyetem, egyetemi adjunktus)

**Múlt – jelen – jövő. Sírlátogatások időképzetei
néhány 19. századi útirajzban**

Jókai Mór: *Egy magyar nábobjának* harmadik fejezetében a regény hősei Párizsban járva meglátogatják Rousseau sírját. A sírlátogatás egyúttal a haza sorsáról – múltjáról és jövőjéről – szóló vélemények és nézetek ütköztetésére is alkalmat ad. Amikor Bölöni Farkas Sándor George Washington sírjánál áll (*Utazás Észak-Amerikában*, XXVI. fejezet), vagy amikor Wesselényi Polixéna Madame de Staël coppeti kastélyának parkjában jár (*Olaszhoni és Schweizi utazás*, X. szakasz), akkor a felkeresett sírok nem pusztán az emlékezésre adnak okot és alkalmat. A halott sírjánál álló utazó-emlékező nemcsak a múltba, az elhunyt életének idejébe merül alá. A kultikus sírlátogatások a példakép kijelölés révén egyúttal a jövőbe mutató közösségi (társadalmi, politikai) programoknak is meghatározó részeivé válnak.

Dr. Kusper Judit

(Eszterházy Károly Egyetem,

Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet igazgatója, főiskolai docens)

**Ambrus Zoltán mítosz- és meseolvasatai,
avagy a romantikus mese(műfaj) dekonstrukciója**

Míg a romantika felfedezi majd saját (irodalmi) poétikával látja el a mese korántsem könnyen körvonalazható műfaját, addig a posztromantikus poétikák éppen a korábban létrejött képleteket és műveket igyekeznek dekonstruálni. A *boldogan éltek, míg meg nem haltak* népmesei keretezése szűknek bizonyul, az

allegorikus jelentésképzés talaját veszíti s mintegy karnevalizálódva hódol be új formáinak, retorikájának. A XIX. század végének magyar irodalmában Ambrus Zoltán novelláiban, mese- és mítoszparafrázisaiban ismerkedhetünk meg az elcsúsztatott allegóriákkal, elbizonytalanított mítoszokkal. Előadásomban a *Ninive pusztulása* és a *Hamupipőke* példáján keresztül igyekszem szemléltetni a befogadó és a retorikai teljesítmény párbeszédéből kibontakozó mese- és mítoszértelmezések dekonstruktív tereit. A *Ninive pusztulása* a bibliai történet hangsúlyeltolódásaiból született, ahol a nyelv mint performatívum teremti meg az újra- és átértelmezés lehetőségét, míg a *Hamupipőke* sajátos műfajötvetéséből – melyben jelen van a Grimm-mese, az *Árgirus históriája*, a *Csongor és Tünde* valamint a századvégi nagyváros ihlette novellisztika poétikai-retorikai tere – egy, a mesei világot deklaráltan átépítő, már-már genderszemléletű olvasat bontakozik ki. Ambrus novellisztikája az elemzendő két művön kívül számos parafrázist és intertextuális játékot kínál, melyek tapasztalatait termékenyen építhetjük be a romantika és a posztromantika, majd a modernség mese- és mítoszinterpretációiba és –dekonstrukciójába.

Nagy Beáta

(Eötvös Loránd Tudományegyetem,

Késő romantikus és kora modern magyar irodalom, doktorjelölt)

„Aki önmagán túl kívánczik, lehetetlent akar”

A jelenlét anyagtalansága

(Harsányi Kálmán: A kristálynézők)

Harsányi Kálmán regényhőse, Balogh Fábián a kristálynézés rejtelseibe menekül élete tragédiája elől. A kristály által felmutatott világ látványában pedig sorskérdésként fogalmazódik meg előtte valóság és képzelet ellentmondásossága. E paradoxon különös jelenlét-tapasztalatot tár fel a regényben: Fábiánt folyton kizökkentik és megbénítják fel-felvillanó emlékképei, múlttöredékei. Élettörténete ugyanis több ízben megsemmisül, szó szerint anyagtalanná válik. Felesége, Júlia elégeti élete fő művét, kétkötetes regényét (*Budapest lelkét*), és megöli kisfiúkat. Innentől a megsemmisített írás és a kiontott élet víziója Fábián alkotó vágyát, az írás aktusát is megszünteti. Vagyis a kézirat, a betű anyagtalanná válása és a halál a jelenlét kizárólagos felszámolódásaként íródik le. A jelenléthiány ezen egyetlen elképzelhető és reális formája a férfi teremtő képzelete révén egy kizökkent jelenlét-tapasztalatban – a kristály nézésben – mégis

feloldódik, és lehetségessé válik az önkívület állapotában. Előadásomban a képzelőerő útján anyagtalanná váló jelenléttapasztalat regénybéli szerepét interpretálok.

Sass Vivien

(Pannon Egyetem, Irodalom- és kultúratudomány, MA-hallgató)

A máshollét Petelei novellisztikájában

Petelei Istvánt gyakran Mikszáthtal vonják párhuzamba, így többnyire csak ezen összehasonlítások alkalmával kerül elő a neve és sokak számára nem ismert. Azonban a XIX-XX. század fordulóján élt író tevékenysége meghatározó, főleg a jelenléthiány témáján belül. Ő maga nem az irodalmi élet centrumában, Budapesten alkotott, hanem Erdélyben; ennek ellenére műveit főleg mégis a fővárosban adta ki.

A bevezető után három főbb témára szeretnék kitérni az előadásom során. Az *Egy asszony története* és *Az uram* című novellákkal a párkapcsolatokban fellépő problémákra térek ki. Amikor a férfi akar a városban lenni, a nő pedig csakis a férje miatt az milyen hatással van rájuk, hogy mutatja meg finoman Petelei a beilleszkedés lehetetlenségét, hogy a máshollét, ha nem akart dolog, milyen hatással van az emberre. A második témában a *Kis leány baja* című novella alapján teszek említést, hogy a szülői távollét (városi befolyás miatt) átalakíthatja akár a falusi családmodellt is. A harmadik témakör pedig az *Egy kis fiú története* alapján a városban uralkodó érzelmmentesség, azaz hogy az emberek csak azért mennek el ide, hogy vagyoni tegeyenek szert vagy a régi életüket, érzelmeiket maguk mögött hagyassák.

Ezen történetek rövid ismertetése által szeretnék a jelenléthiányról beszélni, pontosabban, hogy milyen hatással van az az emberekre, ha „nem ott vannak, ahol lenniük kellene” illetve milyen kontrasztot lát város és falu között Petelei. Mik a főbb jelzők, amik ezekhez kapcsolhatók (család, értékek szemben a vagyonnal és a szolgálattal).

Strommer Bettina

(Pannon Egyetem, Irodalom- és kultúratudomány, MA-hallgató)

A tragikus jelenléte és hiánya a Tömörkény novellában

A magyar századforduló reprezentatív műfaja – a hetvenes és nyolcvanas években újra uralkodóvá váló líra háttérbe szorulásával – a novella lett. A népelet

ábrázolása, a parasztság mint irodalmi téma már a nyolcvanas évek előtt is közkedvelt volt, prózában és versben (sőt népszínművekben) is egyaránt szívesen fordultak hozzá az írók és költők. A magyar századvégi novellisták közül Tömörkény Istvánról mondhatjuk el, hogy a legregionálisabb íróink közé tartozik. Az általa kiválasztott létforma jelenlétmódját sajátosan mutatja be, narrátora megmutatja azt, hogy hogyan lehet látszólag minden líraiság nélkül együtt érezni a szereplőkkel. Novellái esetében több szempontból érezhető a megmenthetetlenség aspektusa, s így mondhatni „kegyetlen” szövegekről van szó. Mondhatni az isteni jelenlét hiányát tapasztalhatjuk. A bemutatni kívánt szövegekben (*Megöltek egy legényt, Etal a dobban*) a perifériára szorult ember, a kétkezi munkásember szerencsétlenségét és egy fiatal lány tragikus halálának tényszerű közlését olvashatjuk. Ezekben a novellákban egy elistentelenedett világ, rideg tényszerű leírásában megismerhetővé válik a valódi paraszti réteg. Valamint fontosnak tartom kiemelni Tömörkény elbeszélőjének rezignáltságát, amely igen eltér a századforduló anekdotázó kedélyes elbeszélőitől.

Surányi Beáta

(Eötvös Loránd Tudományegyetem,

Késő romantikus és kora modern magyar irodalom, PhD-hallgató)

Kicsinyítő képzelet

Kína, egzotikus táj, díszes birodalom, szerelmet kereső császár. Jókai Mór *A leaotungi emberké* című kisepikai alkotása több szempontból is megidézi a mese műfaját, miközben az olvasó tekintést nyer ebbe a kis elszigetelt, írás uralta világba. Nioma istennő szobrának üres keze azonban egy titkot rejt: a titok nyomozáshoz, a nyomozás pedig egy elfeledett birodalomhoz vezet, felborítva a befogadóban eddig kialakult mese-képzelet-valóság relációkat. Az egykor eltemetett terület egy apró nép hazája, ugyanis a varázsforrásuk segítségével az ott található teljes élővilágot, beleértve az embereket, lekicsinyítették. Az olvasottakról alkotott kép megfordul, ez már önmagában is a vetítőkészülékek működését idézheti, de a metaforikus párhuzamon túl több ponton is a laterna magica látványképzésével kapcsolhatóak össze a szöveg ábrázoló funkciói: az új tartományban, ahova egy apró nyíláson át nyerhetünk tekintést, minden kicsinyített formában létezik tehát. A laterna magicának az optikai jellemzői így a képzelőerő működésével, a narráció alakításaival, az olvasói tapasztalat önmagát

folyamatosan újrapozicionáló helyzetével függenek össze: előadásomban ezeket a kérdéseket kívánom körüljárni az elfeledett leaotungi tartomány története alapján.

Tánczos Péter

(Debreceni Egyetem, Modern filozófia, doktorjelölt)

A felismerés problémája Novalis *Himnuszok az éjszakához* című művében

Novalis munkásságában központi szerepet töltenek be az emlékezés különböző típusai és művelei: romantikus középkor-értelmezését nevezetes *Európa*-tanulmányában és *Heinrich von Ofterdingen* című befejezetlen regényében rajzolta meg, míg a gyermekkor felidézése szinte minden munkájában megjelenik. Életművében nem kisebb a jelentősége az emberi élet időtartamát messze meghaladó eonikus-tektonikus emlékezetnek sem, amely lényegénél fogva nem merülhet ki az egyéni emlékek felidezésében. Miközben Novalis számára nyilvánvaló természetfilozófiai jelentőséggel is bír a földtani folyamatok megértése (bányamérnökként intenzív érdeklődéssel fordult a kor geológiai kutatásai felé), az eonikus emlékezet elgondolhatóságának igazi tétje az örökkévaló megtapasztalhatóságában rejlik.

Novalis ismeretelméleti felfogását egyféle kiterjesztett hermeneutikai-szemiotikai koncepcióként foghatjuk fel: számára az amorf természeti alakzatok is jelentő egységekké válnak, amennyiben képesek vagyunk azokat megszólaltatni, dialógusba bocsátkozni velük. Míg az olyan munkáit, mint például *A szaiszi tanítványok*, ez a megközelítés uralja, addig a *Himnuszok az éjszakához* című művében megkísérli a beszélő alakzatok nélküli, halálhoz közeli léttapasztalatot megérteni. A Nap megvilágító fényét itt a sziderikus ragyogás váltja fel: a jelenségvilág megértése helyett egyféle költői ontológiát hoz létre. Ez a filozófiai horizont szolgál háttérként a halott kedves novalisi felidezéséhez, „megidezéséhez”.

Novalis bevallottan sokat merített műve írásakor Kálidásza *Sakuntalá felismerése* című drámájából, részben támaszkodik annak narrációjára, részben motívumokat emel át (kék virág), de jegyzeteiben több helyen azonosítja is egykori jegyesét és Sakuntalát. A legfontosabb analógia azonban talán a felismerés mozzanatának központi szerepe: csak hogy a *Himnuszokban* nem az átok, hanem a halál a felismerés akadálya. Az eredetileg eufemisztikus célú, Kálidász-féle felismerés-motívum Novalis számára a klasszikus, arisztotelészi

drámaelméleti felismerés-fogalom alternatívája lesz. A kérdés az, hogy a narrátor hogyan ismerhet rá egy ösképszerű tapasztalatban és annak álomszerű lenyomataiban átlényegült kedvesére. Hogyan lehet összeegyeztetni az érzéki felidézést a lényegkereséssel? Előadásomban a *Himnuszok*-at értelmezve (részben a *Heinrich von Ofterdingen*mel együttolvasva) szeretném felvázolni a felismerés, a sziderikus létmegértés és az onikus emlékezet fogalmi kapcsolatát.

Ujvári Nóra

(Eötvös Loránd Tudományegyetem,

Késő romantikus és kora modern magyar irodalom, PhD-hallgató)

Utas és állomásai

Szerb Antal regényének értelmezéséhez

Szerb Antal regényének főhőse Mihály, akinek utazása – úton levése – egybefonódik lelkének feltárásával, ami közelebb viszi önmaga megértéséhez és helyzetének, sorsának elfogadásához. Utazás és emlékezés itt, mint egymást kiegészítő tevékenységek jelennek meg.

Az *Utas és holdvilág* előzményének tekinthető a szerző olaszországi emlékeit megörökítő irodalmi útirajza *A harmadik torony*. Szerb Antal útinaplójában saját gyermekkori emlékeire is reflektál, ahogyan regényének főhőse, Mihály is utazása során gyermekkorának emlékeit eleveníti és dolgozza fel állomásról állomásra érkezve. Barátjának, Tamásnak misztikus jelenléte, árnya kíséri útján Mihályt, aki által felidéződik benne az a képzelet által teremtetett fantáziavilág, melyet gyermekként, játék gyanánt, barátaival közösen alkotott meg.

Előadásomban, a mellett, hogy a főhőst, mint utazót szeretném görcső alá venni és ezáltal meghatározni, szeretnék kitérni azokra a romantika által is kedvelt módszerekre, melyek a szöveget alakítják.

A konferencia az ELTE BTK HÖK

Tudományszervezési és kutatási pályázat támogatásával valósult meg.

Szervezők

Ujvári Nóra (PhD-hallgató)

Surányi Beáta (PhD-hallgató)

Nagy Beáta (Doktorjelölt)

ELTE BTK

Irodalomtudományi Doktori Iskola

Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet

XVIII-XIX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék

Késő romantikus és kora modern magyar irodalom doktori program

